

In de komende weken zal ik met u lezen uit het boek Job. Daar heb ik me nog nooit aan gewaagd. Wel heb ik af en toe een hoofdstuk uit Job in een dienst gebruikt.

En van een bijbelquiz heb ik ooit onthouden dat er een schitterende omschrijving van het nijlpaard staat in Job 40.

Job behoort tot de zogeheten wijsheidsliteratuur net als de boeken Prediker en Spreuken. Deze literatuur is ontstaan in kringen van schrijvers die in dienst waren van paleizen en tempels. Het doel ervan is de hoorder of lezer kennis en moreel besef bij te brengen, kennis van goed en kwaad. In het boek Job betreft dat vooral de vraag naar de zin van het lijden en de rol van God daarbij. De ervaringen van Job vormen dan als het ware het kader waarbinnen die vraag aan de orde komt. Het boek Job is het hoogtepunt in de wereldliteratuur over het lijden. Nergens gaat het uitgebreider, diepzinniger en ook heftiger over leven, dood en verdriet. Over recht en eerlijkheid. Over God en het lijden. Over het lijden van mensen die op God vertrouwen.

Het boek Job is eigenlijk nergens mee te vergelijken. In ieder geval niet met de andere boeken zoals wij die kennen uit de bijbel. Het is ons overgeleverd in de vorm van een verhaal en een gedicht in-één. Het is waarschijnlijk geschreven op z'n vroegst in de 7 e eeuw en op z'n laatst in de 2 e eeuw voor Christus.

Het verhaal zelf is misschien veel ouder Het speelt zich waarschijnlijk af in de tijd van de aartsvaders. Wie Job precies is, is kennelijk niet belangrijk. Van zijn familiegeschiedenis weten we niets. En hij komt uit Uz. Dat is een land dat ten zuidoosten van Israël ligt. Het is wel opmerkelijk dat de Joodse schrijvers van dit boek een niet-Joodse hoofdpersoon kiezen. Daardoor krijgt het boek iets universeels. Iets herkenbaars voor iedereen. Je hoeft, om het zo te zeggen, geen christen of Jood voor te zijn om te begrijpen waar dit over gaat.

Het verhaal van Job spreekt tot de verbeelding. Maar er zijn ook mensen die er huiverig of zelfs afkerig van zijn. Misschien wel omdat sommige mensen zo pijnlijk met het lijden zijn geconfronteerd, dat de vragen en de klachten die in het boek Job aan de orde zijn, te dichtbij komen. Of omdat men het idee heeft dat het boek Job een zwaar boek is, moeilijke vragen waar je toch geen antwoord op krijgt.

Toch is er ook een andere kant. Het boek Job en alles wat daar in aan de orde komt, kan een mens in nood ook geweldig troosten en bemoedigen. Dat je klacht om wat je kan overkomen, wordt herkend en wordt gedeeld. Dat je voor God kennelijk klagen en zelfs vloeken mag, want op het einde van het boek wordt gezegd dat Job, die zo geweldig tekeer kan gaan, op de juiste manier over God heeft gesproken. Het kan bevrijden dat dit mag, net zoals in veel Psalmen: je nood voor God uitspreken en je twijfel, zelfs je verwijten: waarom moet mij/ons dit overkomen?

Biedt het boek Job antwoorden?

Dat is maar zeer de vraag. Geloven blijft toch vooral een zoektocht.

Misschien dat u nu denkt: ‘Zo heftig gaat het er bij mij niet aan toe. Natuurlijk, ik heb ook wel eens iets meegemaakt, maar zo dramatisch en hartverscheurend gelukkig niet’. Dan nog kan het wijs zijn om ons met zo’n verhaal als dat van Job bezig te houden. Het kan helpen de diepgang in ons leven en geloof te ontdekken, ook al is de situatie van Job de onze niet, of niet direct. Geen mens blijft lijden bespaard. Dat is niet gezegd om ons bang te maken, maar het is de realiteit van het leven. De bijbel is een realistisch boek. Het spiegelt ons geen droomwereld voor, maar geeft voeding om in de echte wereld mens te worden, de vragen van het leven onder ogen te zien. De Bijbelse verhalen tonen Gods betrokkenheid op deze wereld en op ons leven.

Als we het boek Job gaan lezen, dan met die blik en die verwachting.

Geen afstandelijke verhandeling over God en het lijden – we ontmoeten God die betrokken is op ons eigen leven en deze wereld.

Een lied bij Job en de vragen die daarin aan de orde komen: lied 850

Als er één ding zeker is in het leven, is het wel dat iedereen te maken krijgt met lijden. Op een dag kom je er misschien achter dat je ziek bent. Of iemand anders, heel dichtbij. Of depressief. Of je relatie houdt geen stand. Je bent teleurgesteld in anderen of in jezelf. Of in het leven. Misschien was er een ongeluk. Of een slechte uitslag.

Het zijn gebeurtenissen waardoor je je leven kunt verdelen in ervoor en erna. Niet echt een vrolijke binnenkomer. En toch is het een van de redenen waarom wij hier zijn. Omdat we het leven vieren, natuurlijk. Dat ook. Maar ook om voorbereid te zijn op wat er allemaal kan gebeuren in het leven. Of al gebeurt in ons leven. De bijbel doet dat. De bijbel is geschreven door mensen midden in het leven voor mensen midden in het leven.

Voor een goed begrip van het boek Job is het van belang om te weten dat de grote redevoeringen van Job en zijn vrienden en later van God het leeuwendeel van de tekst vormen. Maar dat daaromheen een zogeheten raamvertelling is geplaatst. De eerste twee hoofdstukken en de laatste, zijn het kader. Het is verhalende tekst – proza – terwijl het grote middendeel in poëzie is geschreven.

In de raamvertelling wordt Job voorgesteld, wordt zijn rijkdom geschetst, maar wordt ook benadrukt dat Job ‘rechtschapen en onberispelijk is, ontzag voor God heeft en het kwaad mijdt’.

In dit deel wordt ook duidelijk dat het onheil dat Job treft, voortkomt uit een weddenschap tussen de Heer en Satan. Satan – letterlijk: de aanklager – kan niet geloven dat Job zomaar zo vroom mens is. ‘Pak hem zijn rijkdom af, en we zullen zien of hij U nog trouw blijft’, zegt hij. De Heer heeft kennelijk zoveel vertrouwen in Job dat hij de uitdaging aangaat. Als Job geen krimp geeft bij alle verlies, gaat de aanklager een stapje verder: ‘ja, nu is hij zelf de dans nog ontsprongen, maar als ziekte hem treft, piept hij wel anders’. Opnieuw krijgt de aanklager de vrije hand, zolang hij Job maar in leven laat.

Dat wordt dus allemaal verteld in die raamvertelling. Informatie voor de lezers, maar onbekend bij de hoofdrolspeler. Wij weten meer dan Job. En stel dat Job geweten zou hebben, dat hij de inzet vormde voor een ordinaire weddenschap... Wat zou hij daarvan vinden? Wat zegt dat over God, die zomaar met zijn knecht Job een spelletje laat spelen?

Er zijn veel mensen die hierover gestruikeld zijn. De vragen van vandaag is: wie is Job? Maar de vraag is even zo goed: wie is God, in dit verhaal?

Job is een verhaal, een parabel, een boek van wijsheid, over de aloude vraag van mensen, hoe met het lijden om te gaan – waar het ook vandaan komt; hoe je staande kunt blijven als het onrecht toeslaat – wie het je ook aandoet; en wat je daarin van God én van mensen hebt te verwachten.

Daarbij is het boek één zorgvuldig gecomponeerd geheel. Een literair kunstwerk. Je kunt niet de vertelling en het dichterlijke middengedeelte tegen elkaar uitspelen. Het boek is één geheel, met alle spanningen, tegenstrijdigheden, onopgeloste vragen en open kwesties van dien. Het is zo'n typisch Bijbelboek, dat je nooit uit hebt.

Wie is Job?

De spreekwoordelijke geduldige Job, die zijn hoofd buigt en zijn hand op zijn lippen legt?

Of is het de Job die 'op de juiste manier van God' spreekt, de Job van de opstand, van het verzet, van de diepe, menselijke klacht om het lijden zonder grens?

Het kan een diepe troost zijn, om te weten dat je in het geloof mag klagen. Dat je ruimte krijgt om in opstand te komen, tegen alles en iedereen wat onrecht is, ja zelfs tegen God zelf.

Job's grootheid is, dat hij zich niet schikt. Dat hij het er niet bij laat zitten. Dat hij zelfbewust is en overtuigd van zijn menselijk recht. Job's grootheid is dat hij blijft geloven dat hij door God niet wordt losgelaten.

Toch zal juist die zegen de inzet worden van de ramp die Job treft. De ramp komt in vier klappen. Zijn bezit: runderen, ezellen, schapen, geiten, kamelen. En daarbij telkens ook de knechten.

En dan de zwaarste klap. Tien kinderen in één keer onder het puin. Twee keer zijn het mensen die het doen. Twee keer is het natuurgeweld: bliksem en storm. In verzekerings-termen schijnt dat een act of God genoemd te worden. En hoe zouden wij reageren als ons dat overkwam, het is niet voor te stellen.....

En hoe reageert de mens in onze tijd.

Grofweg kun je zeggen er zijn twee mogelijke reacties: Er is de religieus getinte reactie: er is vast iets met mij aan de hand. Ik heb blijkbaar iets fout gedaan. En nu word ik gestraft. En dat uit zich niet alleen in een reactie van – misschien moet ik vaker naar de kerk of vaker bidden of meer geloven – maar ook: ik leef ongezond. Daarom ben ik nu ziek. Maar als ik vechter, overleef ik het. Het is de reactie die op het eerste gezicht vroom aandoet, maar die bij nader inzien niet zo gelovig is: het is een reactie waarbij een mens denkt dat hij of zij het leven zelf min of meer in de hand heeft.

Bij deze reactie gaan mensen uit van een hanteerbare god: als ik dit of dat doe, dan moet Hij mij weer zegenen. Het probleem met deze manier van reageren is, zo werkt het vaak niet. Natuurlijk is er ook lijden als gevolg van bepaalde fouten. Maar er is ook zoveel schijnbaar willekeurig lijden. Onheil waarbij de relatie tussen schuld en probleem niet zo één-op-één is. Of te ingewikkeld om te doorzien. Ook 'gezonde' mensen krijgen kanker. En kinderen. En ook vechters overlijden. Er is zoveel kwaad en verdriet, dat niet discrimineert/onderscheid maakt tussen mensen. Iedereen kan het overkomen. Het is trouwens duidelijk dat Job zo niet reageert.

Dit is lijden, zegt Job, dat in geen verhouding staat tot het leven dat ik tot nu toe geleefd heb. De schrijvers bevestigen dat. God bevestigt het ook. Er was inderdaad niemand, niemand rechtvaardiger dan Job. En tegelijk overkomt juist hem het meest verschrikkelijke leed dat je kunt bedenken. Dit klopt niet.

De andere reactie is ofwel cynisch of berustend (of allebei natuurlijk). Dit leven klopt niet. Je kunt nergens op rekenen in dit leven. Niet op geluk, niet op ongeluk. Als God de wereld heeft gemaakt is Hij sindsdien afwezig. Of machteloos. Niks aan te doen. Behalve je verzoenen met het idee dat je geluk hebt gehad. Of niet.

De één zegt, /we zullen later zien dat de reactie van de vrienden ergens hierop neer komt/: ik heb dit verdiend.

De ander zegt: God heeft hier niets mee te maken.

Terug naar het boek Job. Job wil ons vertellen dat er ook een andere weg door het lijden is. Een derde weg. We kijken naar de reactie van Job.

Job rouwt. Hij staat op. Scheurt zijn kleren. Scheert zijn hoofd kaal. En werpt zichzelf als een uitzinnige neer in het stof als uiting van verdriet en ongeloof. Dit klopt niet! Hier klopt niks van .

Job zegt ook nog iets anders. Hij zegt: De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen. De naam van de Heer zij geprezen.

Hier staat een opmerking bij van de schrijvers.

Er staat dat ondanks alles, Job niet zondigde door God verwijten te maken. Het bijzondere is, dit boek lijkt onze cynische reactie voorzien te hebben.

Met andere woorden: nee, Job was niet zo'n gelovige die gelooft zolang het goed gaat. Of iemand die pas aan God begint te denken in tijden van rampspoed.

Voor Job is God gewoon alles. Degene die geeft én die neemt. Job had een ander soort relatie met God dan wij vaak hebben. Job had een relatie waarin het niet ging om de spullen. Of de familie. Of een goede reputatie. Maar om God zelf. Een relatie van aanbidding. In goede, en in slechte tijden. Maar daarbij moet wel opgemerkt worden dat deze woorden van Job niet zijn laatste woorden zijn. Bepaald niet. Er volgen nog 41 hoofdstukken.

Maar het is wel het begin van een gevecht met God. De God die hij kent, maar niet begrijpt.

De stem van de opstand, die vinden we ook bij Job.
Dat mag daar allemaal bestaan. Dat staat allemaal in dit
bijbelboek.

Voor ons kan en mag het een diepe troost zijn, om te
weten dat we in het geloof mogen klagen. Dat je ruimte
krijgt om in opstand te komen, tegen alles en iedereen
wat onrecht is, ja zelfs tegen God zelf.

Maar bij en in dit alles is het Job's geloof dat hij blijft
vasthouden aan Gods nabijheid, hoe dan ook. Hij wil
God niet loslaten en daarom gelooft hij ook dat God hem
nooit zal loslaten, in voor- en tegenspoed, in leven en
sterven.

Dat dat ook voor ons zo zal zijn.

Gereformeerde Kerk, Loosdrecht

ds. Hillegonda Ploeger